

Повертаючись до відповіді на питання, з якого ми розпочинали статтю: чи можна назвати українське перехідне суспільство толерантним? – відповідь поки негативна, ми вже знаємо кого нам не слухатись, але ще не розуміємо, кого слухатись³. Отже на завершення, нехай «celebrate diversity» стане не оригінальним словосполученням, а індивідуальним питанням до того, що ми розуміємо під різноманіттям.

Список використаної літератури

(1) Рябов С.Г. *Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства/ Наукові записки НаУКМА. – 2004 - Т. 31 : Політичні науки. - С. 54-64*

(2) *French Presidential debates. Time/ електронний доступ: <http://time.com/4707574/france-election-debate-macron-le-pen>*

(3) Жадан І., Кисельов С., Кисельова О., Рябов С. *Політична культура та проблеми громадянської освіти в Україні. Методичний посібник.*- К.: Тандем, 2004.- 79 с.

(4) Руденко М. «Еволюція теоретичних концепцій громадянського суспільства в світовій та українській політичній думці»

(5) Рябов С. Г. *Легітимація влади: до формулювання програми соціальнофілософського дослідження/ Наукові записки - Том 12. Політологія. – 1999.*

Побережник Артем

Громадянська освіта у творчості Сергія Рябова як спосіб поширення та утвердження цінностей громадянського суспільства.

Серед понять, які порівняно недавно увійшли в науковий обіг українських вчених, особливе місце займає поняття громадянської культури. Цей термін виник спочатку як певна теоретична модифікація розуміння політичної культури, але поступово розширив сферу

---

³Перефразування вислову Н. Бердяєва

використання, безпосередньо поєднавшись з такими феноменами, як демократія і громадянське суспільство.

Сучасне суспільство характеризується глибокими соціальними змінами, які формують нову систему цінностей, нові зразки поведінки, нові типи взаємодій держави і суспільства загалом, держави і індивіда зокрема. Як зазначає С. Рябов: «політична культура громадян – є визначальним компонентом політичної системи суспільства»⁴.

У короткому політологічному словнику за загальною редакцією С. Рябова подано вузьке і широке розуміння політичної культури. У вузькому значенні це рівень і характер уявлень різних суспільних верств про суть політики, влади, політичних процедур та політичної системи. Це уявлення про норми, цінності, зразки поведінки, політичні інститути, способи дій політичних акторів, стосунки влади і громадян. У широкому розумінні – політична культура є складовою частиною загальнокультурного процесу, підсумок творчої політичної діяльності, що включає в себе вироблення, засвоєння, зберігання, передачу і поширення суспільних цінностей.⁵

Очевидним є те, що феномен політичної культури є нерозривним від світового культурного процесу і водночас залежить від економічних, географічних, соціальних, психологічних, релігійних факторів.

Варто розрізняти у феномені політичної культури культуру політичності і культуру громадянськості. Якщо перша виростає з природного бажання індивідів боротись за владу, реалізовувати власні інтереси і безпосередньо пов'язана з протистоянням різних думок, конфронтацією суспільних верств, то культура громадянськості включає в себе державну самоідентифікацію, знання й визнання

---

⁴Рябов С. Г. Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства. – С. 54.

⁵Короткий політологічний словник / За ред. С.Г. Рябов, З. І. Тимошенко. – К.: РОВО «Укрвузполіграф», 1991. – С. 66-67.

суспільних норм (готовність їх захищати та дотримуватись), вимогу до держави належно виконувати її функцій, почуття патріотизму.

Інформація про історію суспільства й Вітчизни, про сутність держави та її функції, про державний устрій та систему влади, про принципи демократизму і способи їх здійснення, про права і обов'язки громадян – все це, як вважає професор Рябов, визначає формування громадянськості⁶. Отже, ознаками громадянськості є⁷:

1) Законотрухняність, відповідальне дотримання обов'язків перед державою і суспільством, а також вимогливість до владних інституцій.

2) Знання основних законодавчих норм, прав людини, вміння вимагати дотримання власних конституційних інтересів.

3) Шанування цінностей громадянського суспільства.

4) Усвідомлення індивідом причетності до суспільства, його культури й цінностей (патріотизм).

Неварто поєднувати поняття «громадянства» (політико-правовий зв'язок індивіда і держави), який є наданим чи набутиим, з громадянськістю (світоглядна характеристика людини), яку необхідно виховувати. Розвиток культури громадянськості зумовить подолання абсентеїзму (С. Рябов вважає освіту виборців – важливою складовою виборчої кампанії)⁸, сприятиме закріпленню ідеалів демократизму, утвердженню сталого громадянського суспільства, усвідомленню громадянських прав, обов'язків і відповідальності. Саме в цьому основне покликання громадянської освіти.

Громадянське суспільство: проблеми визначення.

---

⁶Рябов С. Г. Основи теорії політики / С.Г. Рябов, М.Б. Томенко// – с. 14.

⁷Рябов С. Г. Політична культура в контексті загальнокультурного процесу України / С. Г. Рябов, С. О. Кисельов. // – С. 8.

⁸Рябов С. Г. Забезпечення виборчих прав громадян – через освіту виборців. – С. 52.

В історії наукової думки існують теми, що традиційно привертають увагу вчених і мають глибоку і неоднозначну проблематику досліджень. Нині існує низка, поглядів, концепцій та визначень громадянського суспільства. Цьому свідчить поява ґрунтовних наукових праць як у вітчизняному, так і в зарубіжному науковому середовищі [1, 2, 9, 21]. Беззаперечною є багатогранність смислів, що вкладаються в ці два слова. Умовно варто виділити етатиську (її прихильниками є націоналісти, консерватори, романтики) та антиетатиську (породжену ліберальним світоглядом) моделі розуміння цього феномену, які склались історично. Концепт громадянського суспільства, як зазначає Н. Амельченко, став ідеалом, який сприяв трансформації традиційного суспільства. Але це не означає, що теоретичне осмислення громадянського суспільства і його ідеальне вираження суперечні, вони взаємодіють в соціально-культурному процесі⁹. В межах цієї розвідки заглиблюватись в історію ідеї не варто, зупинимось лише на визнанні її багатоаспектності у сучасному розумінні.

Виокремити монічне визначення терміну громадянського суспільства неможливо, оскільки спектр ідей, якими він підкріплюється досить багатогранний. С. Кисельов зазначає, що нині у нашому суспільстві традиційним є уявлення про громадянське суспільство як про певну суспільну організацію або сукупність організацій, метою яких є захист прав громадян¹⁰.

С. Рябов пропонує для якомога точнішого розуміння, пояснювати громадянське суспільство не лише в термінах громадянина чи держави, (що применшує і дискредитує його значення), а й у поняттях порядку, влаштування й

---

⁹Амельченко Н.А. Громадянське суспільство: між антиетатизмом та етатизмом / Амельченко Н.А. // Громадянське суспільство: проблеми теорії та практики. Збірка статей. – 2008. – С. 144-156.

¹⁰Кисельов С. О. Традиційне та інноваційне в уявленнях про громадянське суспільство в Україні[Електронний ресурс].

дотримання соціальної цілісності, визначаючи це поняття як суспільство громад¹¹.

Зважаючи на складність осмислення цього феномену професор Рябов запропонував власне визначення громадянського суспільства – це «поняття, що вживається для позначення всієї сукупності існуючих у суспільстві відносин, які не є державно-політичними, для позначення такого боку життєдіяльності суспільства та окремих індивідів, який перебуває поза сферою впливу держави, за межами її директивного регулювання й регламентації»¹².

Для С. Рябова є очевидним розмежування політичного (тотожного з державою) та громадянського суспільств. Але вони є взаємодоповнюючі та взаємозалежні не зважаючи на відмінні ознаки та цінності характерні їм. Оскільки громадянському суспільству характерна суперечність інтересів, виникає ідея гарантування всезагального інтересу, що може взяти під силу лише держава. Отже, політичне та громадянське суспільство не є антагоністами, без їх поєднання неможливе існування повноцінної держави як інституту. С. Рябов влучно підсумовує: «щоб демократизувати суспільство, реформувати державу, варто не тільки займатися законотворчою діяльністю, а й плекати громадянське суспільство»¹³.

Щодо розуміння політичної та громадянської освіти

В західному науковому дискурсі поширеним є поняття «civil education» (український відповідник – громадянська освіта), поряд із ним у німецькій традиції вживається термін «politische Bildung» (політична освіта). Залишимо поза увагою незначні лексичні розбіжності, оскільки головним є те, що в смисловому навантаженні обидва

---

¹¹ Рябов С. Г. Громадянське суспільство та політична культура / С. Г. Рябов. // С. 278

¹² Рябов С. Г. Політологічна теорія держави / С. Г. Рябов. // Міжнародний фонд «Відродження». – Київ: Тандем, 1996. – С. 80.

¹³ Рябов С. Г. Політологічна теорія держави / С. Г. Рябов. // Міжнародний фонд «Відродження». – С. 82.

терміни об'єднує спрямованість на формування громадянських і демократичних цінностей, хоча ці терміни не є тотожними.¹⁴

Водночас у Концепції *політичної освіти* (курсів автора), яка була розроблена колективом Інституту громадянської освіти при Національному університеті «Києво-Могилянська академія» та Лабораторією законодавчих ініціатив за підтримки Фонду Конрада Аденауера (ФРН), громадянська освіта розкрита як складова частина політичної освіти, оскільки їх аспекти реалізації дещо різняться (а саме відмінність у тому хто її впроваджуватиме, суб'єкти політичної освіти значно ширші).

Стенфордська філософська енциклопедія в широкому сенсі визначає громадянську освіту як сукупність процесів, які впливають на переконання людей, щодо зобов'язання діяти в якості членів (або потенційних членів) суспільства, виконувати роль громадянина¹⁵.

Інша Концепція громадянської освіти¹⁶, у розробці якої брав участь С.Рябов, описує громадянську освіту як один з основних засобів формування громадянської культури, що в сучасній геополітичній ситуації має будуватись не лише на основі національної культури і національних цінностей, а й з урахуванням загальноцивілізаційної спадщини людства, плюралізму, прагненням до універсалізації загальних правил та цінностей. Це знову підкреслює нерозривність громадянської культури і загальносвітового культурного процесу.

Громадянська освіта: від теорії до застосування на практиці.

Наукові проблеми громадянського суспільства і громадянської культури привертають увагу вітчизняних

---

¹⁴Іванов М. Що таке „громадянська” і що таке „політична” освіта? [Електронний ресурс]

¹⁵Stanford Encyclopedia of Philosophy

¹⁶Концепція громадянської освіти в Україні [Електронний ресурс]

вчених, що безумовно є свідченням багатогранності даних феноменів. Досі роль і місце саме громадянської освіти в системі української освіти не визначені, проте на думку багатьох дослідників її важливість і необхідність є беззаперечною. Це помітно з низки концепцій громадянської освіти, що були розроблені і винесені на громадське обговорення. До створення декількох з них долучився С. Рябов [12, 10].

З чого ж складається політична освіта? За переконанням О. Дем'янчука, політична освіта повинна містити в собі декілька компонентів¹⁷: державну складову, партійну складову, громадську складову, орган розпорядник коштів. Основна мета такої структури освіти – якомога більша залученість суб'єктів її впровадження. Проте партійна складова несе в собі багато ризиків, адже розуміння політичної освіти знівелюється під впливом виборчих перегонів і стане умисним нав'язуванням стереотипів і маніпуляцією громадською свідомістю. Виглядає утопічним ідеал того, що популістичні «політичні партії здійснюватимуть відкриту просвітницько-пропагандистську роботу серед населення»¹⁸.

Нині українські ситуативні партійні проекти (за традицією названі партіями), переконаний С.Кисельов, не мають інтересу в впровадженні і поширенні цілісної мережі громадянської освіти, оскільки прагнуть не до усвідомлення громадянами власного інтересу, а лише до сприйняття інтересів політичної сили як своїх власних.¹⁹ Професор Рябов зазначає, що розвиток громадянської

---

¹⁷ Дем'янчук О. П. Політична освіта: місток між державою та громадянським суспільством/ Дем'янчук О. П. , Кравченко М. С. // Громадянське суспільство: проблеми теорії та практики. Збірка статей. – 2008. – С. 76-77.

¹⁸ Дем'янчук О. П. Політична освіта: місток між державою та громадянським суспільством/ Дем'янчук О. П. , Кравченко М. С. // Громадянське суспільство: проблеми теорії та практики. Збірка статей. – 2008. – С. 77.

¹⁹ Кисельов С. О. Громадянська освіта чи політологічна просвіта? – С. 28

культури (це безпосереднє завдання громадянської освіти, [прим. автора]) в Україні потребує широкого комплексу заходів позапартійного, саме освітнього, а не пропагандистського впливу²⁰.

Концепція, що запропонована Інститутом громадянської освіти НАУКМА, визнає політичні партії важливим суб'єктом у політичній освіті, а їхня діяльність повинна спрямовуватись на формування політичної обізнаності та свідомості виборців. На думку С. Рябова, саме систематизована, методично обґрунтована освіта виборців є самостійною і важливою сферою громадянської освіти, її впровадження потребує активної підтримки з боку держави²¹. Адже, фрагментарні, нерегулярні, спорадичні приклади її застосування не дадуть бажаного результату. Також у Концепції визнається важливість інституційного закріплення політичної освіти не лише у науковій, а також і у державній сфері, створення координаційних органів та установ, які сприятимуть її вивченню, аргументації та впровадженню.

Якою є мета впровадження громадянської освіти? Як вважає професор Рябов, громадянська освіта повинна формувати індивіда якого характеризуватиме²²:

1. Відчуття власної гідності, шанування своїх прав і вміння їх захищати.
2. Вміння критично мислити, вимогливо ставитись до влади.
3. Відданість демократичним цінностям.
4. Політична компетентність і освіченість.
5. Знання, визнання і дотримання законів.
6. Толерантність і готовність до пошуку компромісів.
7. Участь у спільних справах.

---

²⁰Рябов С. Г. Громадянська освіта і її роль у демократизації українського суспільства. – С.2

²¹Рябов С. Г. Забезпечення виборчих прав громадян – через освіту виборців. – С. 53.

²²Рябов С. Г. Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства. – с. 57-58.

Проте вдала теоретична розробка концепції не є гарантією її успішної практичної реалізації. Головне питання в тому хто і як її впроваджуватиме, адже безпосередньо в школі не існує базового розуміння стосовно основної мети та завдань такого виховання (у Концепції розрізняються етапи політичної освіти: 1) дошкільне виховання й початкова освіта, 2) шкільна освіта, 3) вища і професійна освіта, 4) освіта дорослих).

За результатами опитувань проведених серед учителів шкіл «Агенцією розвитку освітньої політики», для того щоб стати «хорошим громадянином» учням необхідно:

Таблиця 1²³.

Хороший громадянин мусить визнавати важливість...			
Пасивна позиція	громадяно	Активна позиція	громадяно

²³Іванюк І. В. Сучасний стан громадянської освіти в Україні [Електронний ресурс]. – С. 71.

<p>Відданості патріотизму 100%</p> <p>Дотримання закону 99%</p> <p>Поваги до національностей, мешкають в країні – 98%</p> <p>Сумлінності праці – 98%</p> <p>Знань про історію України 95%</p> <p>Участі у виборах – 94%</p> <p>Обізнаності щодо політичних питань, обговорюються в ЗМІ–93%</p> <p>Поваги до представників уряду – 79%</p>	<p>Участі у заходах спрямованих на</p> <p>А. захист довкілля – 98%</p> <p>В. благо людей у громаді (в суспільстві) – 97%</p> <p>С. захист прав людини – 93%</p> <p>Військової служби – 76%</p> <p>Участі у політичних дискусіях – 67%</p> <p>Участі у мирних протестах проти несправедливого закону – 62%</p>
---	---

Стає очевидним, що досить часто громадянська освіта ототожнюється з патріотичним вихованням, формування національної самосвідомості, спирається на «міф» української ідентичності що, як вважає С. Рябов є неприпустимим спрощенням, що призводить до втрати її потенціалу і сутності²⁴ (детальні результати досліджень наведені тут [6, с.51-64]).

Не зважаючи на безліч розробок, активні наукові дискусії, досвід інших країн, ще досі не вдалося цілісно запровадити громадянську освіту. Як переконаний О.Дем'янчук, за роки, що пройшли з часу підготовки Концепції політичної освіти, проблема демократичної політичної свідомості, не зважаючи на свою актуальність, не вийшла за рамки академічного обговорення, а діяльність прихильників її запровадження поступово згасла. Причиною цього є незацікавленість, а інколи,

²⁴Рябов С. Г. Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства / – С. 56.

напевно, і побоювання головних політичних акторів стосовно наслідків демократизації громадянської й політичної культури українського суспільства²⁵.

Громадянська освіта в процесі її зародження і впровадження зіткнулася з низкою проблем²⁶:

1. Не отримали належного поширення серед педагогів ідеї громадянської освіти та сучасні способи її здійснення;

2. Громадянська освіта не набула офіційного визнання й запровадження, через це відсутнє її належне організаційне й методичне забезпечення;

3. Не припиняються спроби надати їй партійно-політичного, пропагандистського значення;

4. Мають місце дилетантизм і примітивізація уроків громадянськості;

5. Залишаються невирішеними проблеми фінансування ініціатив у галузі громадянської освіти.

Хоча ці проблеми С. Рябов виокремив у далекому 1999, вони залишаються актуальними й невирішеними нині.

Висновки

Беззаперечною є важливість впровадження освітніх практик виховання громадянськості, які спрямовані на розвиток і утвердження ідеалів і принципів демократії, прав людини, усвідомлення обов'язку і відповідальності перед суспільством, формування нової системи цінностей (що особливо важливо в перехідному суспільстві), любові до свободи, справедливості, законності, прищеплення законослухняності, критичного і вимогливого ставлення до держави, розуміння політичної та громадської активності. Зміст та ціннісний вимір, що нині вкладений у громадянську освіту, безсумнівно, за умови її впровадження, лише сприятиме розвитку громадянського

---

²⁵ Дем'янчук О. П. Політична і громадянська освіта як політичний інститут: потреба формування в Україні. – С. 4

²⁶ Рябов С. Г. Громадянська освіта і її роль у демократизації українського суспільства.

– С. 1

суспільства. Але варто пам'ятати про ідеал громадянської освіти і її поєднання з існуючою соціальною реальністю.

Цю розвідку варто завершити словами професора Рябова: «аби громадянська освіта відповідала соціальним потребам у демократичному й перехідному суспільстві, вона має бути систематичною й фаховою, спиратись на наукову розробку принципових питань, на коректне визначення її змісту, виходячи з ідеального образу мети та реального стану й проблем політичної культури громадян. Мають бути повністю враховані особливості перехідного суспільства, щоб громадянська освіта дійсно привела до плідних демократичних перетворень»²⁷.

Список використаних джерел

1. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку/ За ред. Ф. Рудича. – К.: Парламентське видавництво, 2006.

2. Громадянське суспільство: проблеми теорії та практики. Збірка статей. – Київ: СПД Цимбаленко Є.С., 2008. – 158 с.

3. Дем'янчук О. П. Політична і громадянська освіта як політичний інститут: потреба формування в Україні / О. П. Дем'янчук // Гілея: науковий вісник. – 2015. – Вип. 102. – С. 412–416. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_102_110.

4. Держава і громадянське суспільство в Україні: пошук концепції співпраці: аналітична доповідь / за ред. О.М.Майбороди. – К.: ІПІЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2013.–376 с.

5. Іванов М. Що таке „громадянська” і що таке „політична” освіта? [Електронний ресурс] / М. Іванов – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11618/04-Ivanov.pdf>.

6. Іванюк І. В. Сучасний стан громадянської освіти в Україні. Аналітичний звіт [Електронний ресурс] / І. В. Іванюк, А. Б. Терещенко, О. В. Овчарук // Громадська організація «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики». – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://lib.iitta.gov.ua/844/1/civic_education.pdf.

---

²⁷Рябов С. Г. Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства. – С. 62–63.

7. Кисельов С. О. Громадянська освіта чи політологічна просвіта? / С. О. Кисельов // Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. – 2015. – Т. 173. – С. 26 – 29. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAp_2015_173_8

8. Кисельов С. О. Традиційне та інноваційне в уявленнях про громадянське суспільство в Україні [Електронний ресурс] / С. О. Кисельов, О. В. Кундеревич – Режим доступу до ресурсу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9626/Kysel%27ov_Tradytsiyne_ta_innovatsiyne_v_uyavlennyakh.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

9. Кін Дж. Громадянське суспільство: старі Образи, нове бачення. – К.: К.І.С. – 2001.–192 с.

10. Концепція громадянської освіти в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://osvita.khpg.org/index.php?id=976003974>.

11. Короткий політологічний словник / За ред. С.Г. Рябов,З. І. Тимошенко. – К.: РОВО «Укрвузполіграф», 1991. – 96 с.

12. Політична освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://parlament.org.ua/2005/04/07/political-education-problems-prospects/>.

13. Рябов С. Г. Громадянська освіта і її роль у демократизації українського суспільства / С. Г. Рябов. // Освіта для демократії. – 1999. –11 листопада. – С. – Зібрано в зшитку: Публікації про НаУКМА, 1999.

14. Рябов С. Г. Громадянське суспільство та політична культура / С. Г. Рябов. // Україна в сучасному світі : конференція випускників програм наукового стажування у США, м. Ялта, 12-15 вересня 2002 р. / ред. кол. О.В. Гарань ... [таін.]; Kennan Institute; Woodrow Wilson International Center for Scholars. – Київ: Стило, 2003. –С. 273-283

15. Рябов С. Г. Забезпечення виборчих прав громадян – через освіту виборців / С. Г. Рябов. // Гарантії виборчих прав громадян та демократичного характеру управління виборчим процесом : збірник матеріалів науково-практичної конференції, (Київ, 24 червня 2003 року) / Інститут виборчого права. Міжнар. фонд «Відродження». - Київ: Міленіум, 2003. – С. 51–53.

16. Рябов С. Г. Основи теорії політики / С.Г. Рябов, М.Б. Томенко// Київ: Тандем, 1996. –191 с.

17. Рябов С. Г. Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства / С. Г. Рябов // Наукові записки НаУКМА. - 2004. - Т. 31 : Політичні науки. – с. 54–64

18. Рябов С. Г. Політична культура в контексті загальнокультурного процесу України / С. Г. Рябов, С. О. Кисельов. // Магістеріум. Політичні студії. Національний університет "Києво-Могилянська академія".– 2008. – №31. – С. 5–19.

19. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави / С. Г. Рябов. // Міжнародний фонд «Відродження». – Київ: Тандем, 1996. – 240 с.

20. Stanford Encyclopedia of Philosophy [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://plato.stanford.edu/entries/civic-education/>.

21. Walzer M. Toward a Global Civil Society [Електроннийресурс] / Michael Walzer // Berghahn Books. Copyright.. – 1998.

Поліщук Юрій

Науковий спадок, що не втрачає своєї актуальності: теорія держави у працях Сергія Геннадійовича Рябова

Теорія держави є однією із центральних наукових проблем політології. Системне знання про неї є необхідним для формування світогляду молодого науковця. У роботі проводиться огляд теорії держави, викладеної у працях Сергія Рябова. Аналізуються такі її аспекти, як головні причини виникнення держави, мета її діяльності, державна влада, державний закон і право, міждержавні відносини, державний лад, устрій, політичні режими, а також громадянин і громадянське суспільство та їхня роль у житті демократичної держави. Доводиться невтрачена актуальність наукового спадку вченого, можливість використання його праць у політичній і громадянській освіті на теперішньому етапі розвитку нашої держави.

Сергій Рябов, певно, відомий викладачам НаУКМА, вченим, студентству 90-х та 00-х років. Зараз для мене, людини, яка цікавиться політологією, хоча навчається на філософському факультеті, прізвище Рябова виявилось незнайомим. Тим більш цікавим та продуктивним виявилось це знайомство. На честі вченого не тільки його кабінетна робота, хоча він має солідну бібліографію і докторський науковий ступінь, але і його діяльність в освітньому полі. Він був доцентом кафедри політології НаУКМА, є засновником і першим директором Інституту громадянської освіти. Великим його досягненням є